

доказывание в свете идей кибернетики. М., 1967. 7. Белкин Р., Винберг А. Криминалистика и доказывание. М., 1969. 8. Земан И. Кибернетика и философия. // Философия и естествознание. М., 1965. 9. Полевой Н.С. Криминалистическая кибернетика. М., 1989. 10. Харкевич А.А. О ценности информации // Проблемы кибернетики. М., 1960. №4. 11. Хлыпцов М.Н. Криминалистическая информация и моделирование при расследовании преступлений. Саратов, 1982. 12. Криминалистика. Харків, 1998. 13. Трофимов А. Использование некоторых закономерностей отражения в процессе расследования // Труды Высшей школы МОПИ СССР. М., 1967. №15. 14. Лук'яничков Б.Є., Лук'яничков С.Д. Поняття і види криміналістичної інформації // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. К., 2000. №1. 15. Лукасевич В.Г. До визначення поняття «інформація», що вживається в сучасному юридичному обігу // Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. Запоріжжя, 1998. №1.

Надійшла до редакції 15.02.02

О.О. Небрат

ЮРИДИЧНА КОНФЛІКОЛОГІЯ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ

Сучасне українське суспільство, що перебуває у стані глибоких змін (структурна перебудова, ліквідація морально застарілих і створення нових інститутів тощо), характеризується значним посиленням суспільної та міжособистісної напруженості, загостренням усякого роду протиріч, виникненням численних конфліктних ситуацій у найрізноманітніших галузях державного і громадського життя. Однак, більшість державних, суспільно-політичних, професійних організацій приділяють недостатню увагу розгляду внутрішніх причин того, що відбувається, а тому не здатні адекватно реагувати на конфліктні процеси. Державні структури, не маючи відповідної теоретичної і практичної підготовки, не здатні до їх аналізу і управління ними. Як правило, ситуативні зміни застать органи влади і громадськість, знезачка невідготтовленими. Наростає гострота конфліктів, багато з яких лишаються невирішеними.

Тому не виникає ніяких сумнівів у тім, що проблематика конфлікту є надзвичайно актуальною для нашого суспільства. В даний час потреби наукової розробки теорії конфлікту, причин, особливостей виникнення, розвитку, способів подолання і вирішення різних конфліктів уже не потребують особливих обґрунтувань.

Наша наука приділяла незначну увагу аналізу закономірностей виникнення, протікання і вирішення конфліктів в умовах перехідного періоду. Тим часом серед цих закономірностей велику значимість мають аспекти правові й соціологічні. Таким чином, побудова наукової теорії, що узагальнює названі фактори, становить завдання актуальне і важливе, вирішення якого допоможе оптимізувати гостроконфліктні процеси і закласти основу для наступного розвитку демократичних процесів.

У нашій країні проблематика конфлікту протягом багатьох років була захищеною темою для суспільних наук. Існувала думка про безконфліктність функціонування радянського суспільства, що було, природно, лише ширмою авторитарного режиму, що придушує будь-які спроби наукового аналізу загострення відносин у суспільстві і шляхи цивілізованого вирішення накопичених

проблем. Звичайно, періодично з'являлися у вітчизняній науці монографії й публікації, присвячені конфліктам у різних сферах життя суспільства – конфліктам у групах і колективах, між керівником і підлеглим, сімейним, трудовим конфліктам, конфліктам у діяльності слідчого й ін. Але в них конфлікт не розглядався як самостійний об'єкт із властивими йому особливостями.

Проблематика конфлікту вимагає фундаментальних розробок учених. Причому вчених різних спеціальностей, тому що неможливо в рамках одного наукового напрямку всебічно досліджувати таке складне соціальне явище, як конфлікт. У рамках загальної конфліктології в 90 рр. XX ст. російські вчені-юристи почали розвивати такий напрям, як юридична конфліктологія.

Юридична конфліктологія вивчає й узагальнює ті особливості різних конфліктів, що характеризують їх чи з позицій, чи з аспекту права. Теоретичне значення такого підходу полягає у можливості сполучення конфліктів із правовими інститутами, отже, у розгляді конфліктів не в абстрактному соціальному просторі, а в реальному зв'язку з діючими правовими засобами і структурами. Звідси і практичний зміст такого підходу: установити, чи можуть правові засоби впливати на зародження, розвиток і вирішення конфлікту, і якщо можуть, то як підвищити ефективність цієї дії.

Даний напрямок являє собою «синтез конфліктологічних проблем з положеннями юридичної науки», тому що «багато соціальних конфліктів протікають у сфері правових відносин, породжуються юридичними ситуаціями, а потім і вирішуються юридичними засобами» [1, с.9]. Тобто предметом юридичної конфліктології може бути не тільки власне юридичний, але й соціальний конфлікт, що набуває юридичної форми на певних стадіях свого розвитку. Як видно, практичного матеріалу для юридичної конфліктології більш ніж достатньо. Практично всі галузі права більшою чи меншою мірою пов'язані з конфліктами, їхнім розглядом і вирішенням.

Основним завданням органів влади, правоохоронних органів і громадськості повинно стати вишукування можливостей і шляхів переведення конфліктів з вибухової та деструктивної форм у конструктивні, коли вони можуть і повинні вплинути на ситуацію позитивно. Як вважає М.Дойч, «мета полягає не у тім, щоб усунути чи запобігти конфліктові, а у тому, щоб зробити його продуктивним». Суб'єкт розв'язання конфлікту повинен отримати максимальну користь з нього.

Загострення багатьох сфер життя держави, суспільства і громадянина в Україні диктує необхідність спеціального навчання управлінського апарату, працівників правоохоронних органів основам конфліктології. Знання загальної теорії конфлікту дозволить державним і суспільним силам контролювати конфлікти, керувати ними і розв'язувати їх.

На думку Р.Дарендорфа, суспільства відрізняються одне від іншого не наявністю чи відсутністю конфлікту, а тільки різним ставленням до нього з боку влади. Рациональні методи регулювання, управління роблять конфлікти невибухонебезпечними. «Той, хто вміє справитися з конфліктами шляхом їхнього визнання і регулювання, той бере під свій контроль ритм історії. Той, хто не використовує таку можливість, діє як цей ритм собі в суперників» [2, с. 40].

Навряд чи правимірною буде постановка завдання усунення конфліктів. Пріоритетним стає завдання. – указують В.П. Казимирчук і Н.П. Медведєв – зробити конфлікти керованими, перевести їх у конституційні, законодавчі рамки, зменшити агресивність, не допустити відкритих зіткнень і людських жертв, вирішувати всі спірні питання на основі принципів законності і консенсусу [3, с.76]. К.Бюлдинг вважає, що конфлікти не можна усунути, але ними можна керувати таким чином, щоб максимально збільшити загальну вигоду для конфліктуючих сторін.

Правове управління конфліктом повинне виражатися у здійсненні прямих чи непрямих правових та інших форм впливу на поведінку протидіючих сторін з метою спонукати їх до вжиття необхідних заходів контролю над конфліктом і звертання до юридичних засобів його вирішення. Управління протиборством буде сприяти якнайшвидшому його завершенню.

Врегулювання конфлікту виглядає як результат організованого успішного спонукання (чи примусу) одного із суб'єктів до тієї чи іншої дії, вигідної іншому суб'єктові протиборства чи третій стороні. Досягнутий таким методом «мир» чи компроміс є немішким і недоговірним: оскільки первопричину суперництва не усунуто, післяконфліктні відносини супротивників залишають простір для нового спалаху невдало влаштованого конфлікту.

Справжнім завершенням конфлікту з цього погляду може бути тільки його вирішення, що досягається в процесі тривалого об'ємного аналізу супротивниками як джерел, так і змісту суперечки. Свійка рівновага сторін виникає як наслідок фактичного подолання тих обставин, які породили конфлікт, що дозволяє встановити нові стосунки рівноваги, що задовольняють обидві сторони.

Вирішення конфлікту, на нашу думку, являє собою ту чи іншу позитивну дію (рішення) самих суб'єктів конфлікту або третьої сторони, припинення протиборства мирними засобами або вирішення протиріччя, яке лежить в основі конфлікту, або шляхом узгодження інтересів протидіючих сторін, або винесенням імперативного розпорядження відповідного органу. Оскільки конфлікт залежить і від зовнішніх обставин, і від самих протиборчих суб'єктів, то його взаємоприйнятне вирішення пов'язане з усуненням тих об'єктивних причин, які породили конфліктну ситуацію, а також з можливостями суб'єктів і третьої сторони.

Завдання вчених, дослідників, зайнятих проблемою конфлікту, полягає в тому, щоб від питань врегулювання і розрядки перейти до створення теорії й технології вирішення конфліктів усіх типів. Осмислення цього завдання відбувається сьогодні у декількох, не пов'язаних між собою дисциплінарних напрямках (інституційно-соціологічному, соціально-психологічному, юридичному, з позиції теорії міжнародних відносин та ін.). Для координації цих розрізнених зусиль необхідно виробити, на думку Дж.Бертона, «шляком визначену мову, що оперує такими поняттями, які дозволять чітко розмежувати різні підходи і створити адекватну і прийнятну для всіх типів теорію людської поведінки на всіх соціальних рівнях».

Очевидно, що такий підхід до феномена конфлікту не може бути обмежений рамками якої-небудь з існуючих соціальних дисциплін. Ще менш виправ-

дане уявлення про нього як про результат міждисциплінарного чи синтезу взаємодії різних підходів у межах декількох дисциплін. Запобігання конфлікту, управління ним і його вирішення концептуально являють собою «адисциплінарну сферу досліджень», що «не визнає ніякого розмежування звання». Тобто дослідження даної проблем має проводитися фахівцями різного профілю. У нашій теорії конфліктології вченими-юристами вперше розглянуті юридичні й близькі до них засоби та інститути, широко використовувані на практиці, які стосуються запобігання, управління і вирішення конфліктів.

На думку вчених-юристів, «саме юридичні механізми розв'язання конфліктів є найбільш ефективними, тому що сприяють подоланню протиріч законним шляхом, стабілізують ситуацію, породжують цілком визначені правові, соціальні наслідки і, що дуже важливо, гарантують прийняте рішення авторитетом і силою держави».

А як ставляться до юридичного вирішення конфліктів соціологи? А.В. Дмитрів, що сам відзначає корисність регулювання конфлікту правовими засобами, висловлювався з цього приводу: «У методологічному плані ряд соціологів вважають, що нормативно-регулятивна система, куди входить і правове регулювання, суперечить реальному життю, але це протиріччя діалектичне. І тут «накладення» правового регулювання на реальне життя здатне призвести до загострення конфлікту».

У сутю інструментальному розумінні юридичне вирішення конкретного конфлікту, навіть якщо воно є корисним, містить у собі кілька недоліків. До їхнього числа можна віднести заорганізованість (на відміну від неформального вирішення конфлікту), спрямування конфлікту зл певним сценарієм, профаніацію процесу, звуження рамок, посвячення паперової творчості і т.п. Це з погляду соціологів» [4, с.23].

Людство створило право як одну з найважливіших форм культури і цивілізації, щоб вирішувати конфлікти. Більше половини всіх конфліктів у країнах західної демократії, відзначає соціолог А.Н. Малишкін [5, с.103–104], вирішується за допомогою права, інша частина – засобами моралі й суспільної думки, і тільки мала частина конфліктів не укладається в інституціональні й традиційні канали. Тоді для їх вирішення влагодяться до допомоги різного роду посередницьких місій.

У демократичній, цивілізованій державі право здатне виступати як механізм гармонізації різноманітних соціальних відносин, здатне бути інструментом, методом досягнення соціального компромісу.

Право – єдиний засіб, що охороняє суспільство від руйнування, якому загрожує крайня рухливість і суперечливість інтересів індивідуальних суб'єктів, його складових. Саме для стабілізації суперечливих інтересів індивідів спеціально існує правове, у цьому значенні, призначення, завдяки цьому право склалося і функціонує. Все інше лише супроводжує правове, відбувається мимоволі. Що таке, наприклад, договір, рішення суду, мирова угода? Форми узгодження сторін.

Отже, правова діяльність у цілому й у кожному окремому акті спрямована на вирішення конфлікту інтересів суб'єктів суспільних відносин шляхом узгод-

ження цих інтересів. Існує і силовий спосіб припинення конфлікту інтересів, що знаходить вихід не в їх узгодженні, а в насильницькому «перемелюванні», примусі. У минулому, вирішення конфліктів саме і силове знайшло прояв у тенденції його врегулювання правовими засобами, але це аж ніяк не є його вирішення. Сьогодні, суть правової діяльності – узгодження всього розмаїття інтересів суб'єктів суспільних відносин.

Значна соціальна цінність сучасного правового способу вирішення конфлікту (на відміну від багатьох інших способів досягнення єдності і згоди), на думку В.С. Нерсисянца [6, с.54–57], полягає у збереженні, а не в запереченні й усуненні різних інтересів, цілей, домагань, волі окремих суб'єктів, цієї необхідної властивості вільного і життя, що розвивається, його творчого початку, багатства і потенціалу.

Правовий режим вирішення конфліктів повинен містити в собі такі принципи:

1. Легальне визнання конфліктів як явищ, що виникають та існують у різних формах. Різні форми конфліктів так чи інакше фіксуються в законах і підзаконних актах.

2. Точне визначення суб'єктів відносин, що виникають у конфліктних ситуаціях і процесах. Ними можуть бути всі суб'єкти права.

3. Виявлення причин конфліктів, а саме установлення юридичних протиріч.

4. Орієнтація на запобігання суперечностям. Право визнає конфлікти небажаними і вводить умови їхнього недопущення – дотримання процедур, дія в рамках закону, заборони і т.д.

5. Регулювання тих чи інших видів конфліктів. У кожній галузі законодавства є свої специфічні форми регулювання.

6. Наявність правомочних органів для вирішення юридичних конфліктів.

7. Установлення легальних процедур вирішення юридичних конфліктів.

Відзначимо, що вирішення конфлікту – це, по суті справи, досягнення угоди із спірного питання між суб'єктами. У принципі існує три головних види такої угоди: 1) угода в результаті збігу думок сторін; 2) угода відповідно до законодавчої чи моральної волі зовнішньої сили; 3) угода, нав'язана однією із сторін [7, с.65].

Міжнародно-правова і внутрішньоправова практика свідчать, що в більшості випадків процес вирішення конфлікту не можна трактувати як одностороннє нав'язування волі більш сильного партнера більш слабкому. Якщо рішення нав'язане, то воно не буде тривким. Конфлікт у тій чи іншій формі відновиться.

Також варто сказати про основні моменти технології вирішення конфліктів. У цілому вирішення можна розділити на три стадії: 1) підготовча стадія; 2) стадія застосування способу вирішення; 3) стадія виходу з конфлікту і контроль за погодженими рішеннями.

Усе вищевикладене вказує на зв'язок загальної конфліктології з юриспруденцією. Дана технологія може бути використана при вирішенні будь-якого соціального конфлікту, у тому числі юридичного. Саме розробка теоретичного зв'язку конфліктологічних досліджень з юриспруденцією дає на практиці можливість успішного вирішення будь-яких конфліктів. Правовий шлях вирішення

конфліктів, пов'язаних з розробками загальної конфліктології повинен акцентовано впроваджуватися у свідомість працівників правоохоронних органів, працівників управлінського апарату, німецьких громадян.

Список літератури: 1. Дмитриев А.В., Кудряшев В.Н., Кузряшев С.В. Введение в общую теорию конфликтов (Юридическая конфликтология, Ч.1). М., 1993. 2. Darendorf R. Elemente eines Theorie des sozialen Konflikts // Darendorf R. Gesellschaft und Freiheit. München, 1965. 3. Казимирчук В.П., Медведев Н.П. Общественный и национальный консенсус – приоритетная проблема политико-правового развития // Теория права: новые идеи. Вып. 2. М., 1993. 4. Юридическая конфликтология – новое направление в науке («Круглый стол») // Госуларетво в право. 1994. 5. Социальные конфликты: Экспертиза, противоречивости, технология разрешения / Ин-т социологии. Влад.1. Методологические, общетеоретические. Технологические подходы. М., 1991. 6. Социальный конфликт: современные исследования (реферативный сборник). М., 1991. 7. Юридический конфликт: процедуры разрешения (Юридическая конфликтология. Ч. 3.) / Отв. Ред. В.Н. Кудряшев. М., 1995.

Надійшло до редакції 01.03.02

А.Ю. ЧУЙКОВ

ЗАСАДИ АДМИНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ

Зміни, що сталися протягом останніх років в економіці та фінансових відносинах України, впровадження нових принципів господарювання на основі ринкових взаємин, розвиток ділової ініціативи і підприємництва потребують докорінної перебудови управлінських функцій держави, у тому числі контрольних. На цьому фоні надзвичайно важливим є удосконалення діяльності дійсно дієвого державного органу по боротьбі з тінювими прибутками – податкової міліції.

Процес формування податкової міліції почався у 1994 р. з утворення підрозділів по боротьбі з кримінальним приховуванням прибутків від сплати податків У 1996 р. Президент України видав Указ про створення у складі Державної податкової адміністрації України Головного управління податкової поліції шляхом підпорядкування Державній податковій адміністрації підрозділів МВС України по боротьбі з кримінальним приховуванням прибутків від оподаткування. А 14.02.98 р. з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну податкову службу в Україні» було остаточно визначено правовий статус податкової міліції. Саме ці нормативно-правові акти чітко визначили завдання та повноваження податкової міліції, підслідність та підпорядкованість справ, які їм належать [1, с.459-460].

Слід зазначити, що податкова міліція отримала повноваження, що регулюються Законом України «Про державну податкову службу в Україні», з поширенням на посадових осіб податкової міліції основних прав, визначених Законом України «Про міліцію». Але слід зазначити, що застосовувати заходи адміністративної відповідальності за порушення податкового законодавства у вигляді штрафів (п.11 ст.11 Закону України «Про державну податкову службу в Україні») податківці права не мають. Від імені органів державної податкової служби України розглядає справи про адміністративні стягнення право голови державних податкових інспекцій та їх заступники, начальники державних